

РАЦІОНАЛЬНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ – ДЖЕРЕЛО ДОБРОБУТУ ЛЮДЕЙ (ІЗ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ)

Збарський В. К., д. е. н., професор
НУБіП України

Той фермер, який знекровлює землю і залишає її своїм дітям зовсім нікчемною, є жалюгідною істотою. Добрим фермером є той, хто перетворив свою землю в джерело свого добробуту і забезпечення освіти своїх дітей, хто залишає землю їм у спадок у кращому стані, ніж сам її отримав. Те ж саме, на мій погляд, повинно відноситися і до держави.

Теодор Рузвельт, президент США 1901-1910.

Ідею необхідності покращення родючості сільськогосподарських земель через “розумне фермерство” поділяли і поділяють велика кількість як фахівців сільського господарства, так і світових лідерів. Багато розвинених країн світу (США, Німеччина, Нідерланди, Канада) усвідомили важливість охорони родючості ґрунтів і законодавчо закріпили цілу систему, спрямовану на їх збереження. Тому найважливішою умовою збереження біосфери,

нормального рослинного покриву і продуктивності сільського господарства є постійна турбота про охорону ґрунту, його структуру і властивості, здійснення системи заходів з підвищення родючості. Ці країни вже прийшли до розуміння того, що охорону ґрунтів, боротьбу з їх деградацією і забрудненням можна ефективно проводити тільки на державному рівні. Ключовим принципом закордонного законодавства є неприпустимість такої дії на ґрунт, яка призводить до погіршення його якості, до деградації, забруднення і руйнування.

Цікавими в даній сфері суспільних відносин є досвід роботи системи охорони родючості ґрунтів на державному рівні у Федеративній Республіці Німеччина. Більше 53 % загальної території цієї країни використовуються в якості сільськогосподарських угідь (19,1 млн га). З них близько 50 % (9,4 млн га) класифікуються як менш благополучні для вирощування сільськогосподарських культур. Середня урожайність злакових в гірших за умовами районах становить 50-60, в кращих – 100 центнерів з гектара.

Майже 100 % сільськогосподарських земель перебувають у приватній власності. Середня площа землеволодіння приватними особами становить 20 гектарів. Близько 70 % сільськогосподарських земель знаходиться в оренді. Це пов'язано з тим, що вартість землі в Німеччині дуже висока (20-25 тис євро за 1 гектар) і купувати її для вирощування сільськогосподарської продукції є нерентабельним і економічно не вигідним заходом. Тому рух сільськогосподарських земель на ринку дуже низький. Середній термін дії договору оренди становить 12 років, хоча в останні роки відмічається тенденція до скорочення строків оренди.

У порівнянні з Україною, Німеччина має переважно дрібні за площею господарства. Середній розмір становить 50-60 гектарів. Розмір великих господарств – 400-500 гектарів. Якщо господарство спеціалізується на вирощуванні однієї культури, його розмір може становити лише 5-6 гектарів. Реалізація державної політики з охорони ґрунтів здійснюється двома методами: консультативно-просвітницьким та економічним (субсидування).

Консультативно-просвітницьку діяльність серед фермерів щодо необхідності вжиття заходів для збереження ґрунтів у належному стані, проводять аграрні палати, які знаходяться у кожному регіоні Німеччини. Це державні організації, які існують за рахунок коштів, що надходять від плати за землю. Розмір податку на землю в Німеччині становить 20 євро за гектар. Слід зауважити, що кошти від сплати за землю на 100 % використовуються для підтримки аграрних палат, що здійснюють безкоштовні консультації, навчання щодо ефективного господарювання, раціонального використання та охорони ґрунтів. Між

аграрними палатами та фермерами налагоджена якісна комунікація, завдяки якій здійснюється інформування про заходи, навчання, нові технології тощо. Основні заходи з охорони ґрунтів, які пропагують аграрні палати, – це дотримання сівозмін, посів покривних та підсівних культур на зимовий період. Проблем із внесенням органічних добрив у Німеччині немає, що пов'язано з розвиненим тваринництвом. Навпаки, існує проблема перевиробітку органічних добрив і навіть обмеження на кількість великої рогатої худоби чи свиней з метою запобігання забруднення водоем і підґрунтових вод нітратами. Послугами аграрних палат переважно користуються фермери – власники невеликих господарств, які не мають найманих працівників, і яких переважна більшість.

Економічний метод впровадження заходів щодо збереження ґрунтів здійснюється через Спільну аграрну політику (САР) Європейського Союзу як систему сільськогосподарських субсидій і програм Європейського Союзу, яка поділяється на два стовпи, або дві гілки фінансування.

У межах першого стовпа прями виплати фермерам (субсидії) здійснюються на 100 % з бюджету ЄС. Правовою основою прямих виплат є Регламент Ради (ЄС) № 73/2009 від 19 січня 2009 року, що встановлює загальні правила для схем прямої підтримки фермерів в рамках спільної аграрної політики. Прямими виплатами підтримуються доходи фермерів в обмін на їх дотримання стандартів захисту навколишнього середовища, тварин, безпеку харчових продуктів і зберігання землі в належному стані. Зокрема німецький фермер, дотримуючись визначених у Регламенті Ради (ЄС) правил, отримує субсидії у розмірі 300 євро на 1 гектар.

Для отримання субсидій в межах першого стовпа САР фермер Німеччини повинен дотримуватися трьох правил, два з яких стосуються ерозії ґрунтів і одне – дотримання сівозміни. По-перше, мінімум 40 % ріллі взимку повинні залишатися під покривними і підсівними культурами з метою зменшення процесів ерозії. По-друге, земля повинна входити до державного кадастру еродованих ґрунтів, відповідно до якого землі класифікують на нееродовані, середньоеродовані та сильноеродовані. Якщо земельна ділянка має певний ступінь еродованості, фермер повинен дотримуватися відповідних заходів, які прописані в нормативних документах. По-третє, фермер повинен дотримуватися мінімум трипільної сівозміни. При органічному виробництві тривалість сівозміни становить 5–10 років, але при цьому фермер отримує додаткову державну підтримку і розмір субсидій може сягати 600–700 євро. Щодо органічного

землеробства, то в Німеччині, як у всіх економічно розвинених країнах, йому надається особлива увага (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості сертифікованих органічних господарств в деяких країнах Європи [1]

Країна	В середньому за рік					
	2002	2002–2005	2005	2006–2010	2010	2012
Естонія	369	627	810	1155	1356	х
Німеччина	14703	15852	16603	19188	21942	х
Польща	1787	2457	3760	12565	20578	х
Чехія	654	728	836	1982	3517	х
Україна	31	61	72	104	142	164
Розмір органічного господарства в Україні, га	5305	3892	3361	2589	1903	1700

За вимогами законодавства фермери Німеччини не зобов'язані дотримуватися сівозмін, але фактично 90 % дотримуються встановлених правил та отримують субсидії (300 євро/га). За один рік Європейський Союз витрачає близько 4 млрд євро на прямі виплати для фермерів Німеччини.

У рамках другого стовпа фінансування субсидії спільне – з бюджету Європейського Союзу і країни-члена, правове забезпечення також – ЄС і країни-члена.

Враховуючи нормативну базу ЄС кожна країна-член розробила правила, що регулюють політику розвитку сільських районів на період з 2007 по 2013 роки, а також заходи в галузі політики розпорядження країн-членів та регіонів, викладені в Регламенті Ради (ЄС) № 1698/2005. Відповідно до цих Правил, політика розвитку сільських районів в Німеччині з 2007 по 2013 роки реалізовується у трьох напрямках: підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського та лісового господарства; поліпшення стану навколишнього середовища та сільської місцевості; поліпшення якості життя в сільській місцевості та заохочення диверсифікації сільської економіки.

Державні та регіональні правила ведення сільського господарства відрізняються або мають значно жорсткіші вимоги на відміну від правил в межах першого стовпа. Але дотримуючись їх, фермер, крім прямих виплат, в межах першого стовпа отримує додаткові субсидії в рамках другого стовпа. Наприклад, за умови дотримання 5-пільної сівозміни фермер може розраховувати на субсидію в розмірі 65 євро/га, а при використанні покровних культур – 70.

Постає питання: як здійснюється контроль за дотриманням правил охорони ґрунтів у Німеччині, наприклад, сівозміни? Насправді все дуже просто. На початку року перед посівом фермер надає фахівцю аграрної палати картматеріали із розміщенням по полям культур, які він планує вирощувати в цьому році. Ця інформація заноситься в базу даних. Восени фермер повторно надає інформацію за фактом вирощених культур. Крім того, аграрні палати роблять вибіркові перевірки достовірності наданої інформації за допомогою аерофотозйомки. Перевірці піддаються близько 3–5 % господарств, які обираються довільно.

У 2013 році закінчується 7-річний період (2007–2013 рр.) економічного планування сільського господарства в ЄС і наразі готуються нові нормативні документи на наступний період. Очікується, що обсяги субсидій в ЄС дещо зростуть.

Отже, аналіз функціонування механізму регулювання в Німеччині питань охорони ґрунтів показав, що економічне стимулювання є достатньо дієвим заходом для ефективної реалізації державної політики у сфері раціонального використання та збереження ґрунтів у належному стані.

Література

1. Милованов Є. В. Поточний стан та шляхи активізації органічного руху в Україні // www.organic.com.ua
2. Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" №425-VII від 3 вересня 2013 р. // «Урядовий кур'єр» від 9 жовтня 2013 р.
3. Рутицкая В. Двери ЕС как никогда широко открыты для украинской продукции: [Электронный ресурс] ark-inform.com/ru/exclusive/topic/1041040#.VPI3hcmiGds
4. Експерт: Асоціація з ЄС пішла б на користь українському АПК: [Електронний ресурс] <http://www.unian.ua/society/868386-ekspert-asotsiatsiya-z-es-pishla-b-na-korist-ukrajinskomu-apk.html>